

Delaktighet för barn och unga i samhällets vård

Du får gärna citera Inspektionen för vård och omsorgs texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Inspektionen för vård och omsorg har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

Artikelnr | IVO 2015-102

Omslag | Svensk information

Foto | Mostphotos

Utgiven | www.ivo.se, december 2015.

Förord

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har ansvar för tillsyn över verksamheter inom socialtjänstområdet och hälso- och sjukvården. I uppdraget ingår bland annat att regelbundet återföra sammanställda resultat och iakttagelser från myndighetens tillsyn. Denna rapport är en del av denna återföring.

Rapporten behandlar IVO:s tillsyn över hem för vård eller boende (HVB) som tar emot barn och unga och särskilda ungdomshem som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS-ungdomshem). Under 2014 var fokus för tillsynen av dessa verksamheter att granska barns och ungas delaktighet i vården och omsorgen på de hem som tar emot dem. I rapporten presenteras en sammanställning av IVO:s iakttagelser från denna tillsyn.

Rapporten är framtagen av utredaren Alexander Bjerner.

Gunilla Hult Backlund
Generaldirektör

Sammanfattning

I rapporten presenteras Inspektionen för vård och omsorgs (IVO) iakttagelser från 2014 års tillsyn av hem för vård eller boende (HVB) som tar emot barn och unga och de särskilda ungdomshem som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS-ungdomshem). Fokus för tillsynen har varit barns och ungas delaktighet i vården och omsorgen på de hem som tar emot dem.

I rapporten undersöks de ungas delaktighet utifrån tre olika frågeställningar. Hur IVO bedömer de ungas delaktighet efter genomförda inspektioner, hur de unga själva bedömer sin delaktighet, och hur IVO bedömer att verksamheterna arbetar med delaktighet på en systematisk nivå.

IVO bedömer att de flesta verksamheter ger bra förutsättningar för delaktighet

På en övergripande nivå bedömer IVO att de allra flesta hem erbjuder de unga en bra möjlighet till delaktighet under deras vistelse på verksamheten. Resultatet skiljer sig något åt beroende på vilken verksamhetstyp som granskas. IVO bedömer att delaktigheten är något sämre på HVB för ensamkommande barn jämfört med HVB för barn och unga.

Även om det övergripande resultatet är bra finns det verksamheter som behöver utveckla sitt arbete med delaktighet.

- ⊗ På HVB för ensamkommande barn och HVB för barn och familj handlar det främst om att de unga inte känner till sin genomförandeplan.
- ⊗ På HVB för barn och unga finns utvecklingsbehov främst när det kommer till de ungas möjlighet att påverka innehållet i verksamheten under vistelsetiden.
- ⊗ När det gäller SiS-ungdomshem handlar IVO:s kritik oftast om hur verksamheterna beslutar och genomför åtgärden att hålla en ungdom i avskildhet.

Många unga upplever sin delaktighet som låg

Många av de unga upplever att deras delaktighet på hemmet är låg. Det framgår av en enkät som IVO ger ungdomarna möjlighet att besvara i samband med inspektionerna.

Resultatet från enkäten varierar beroende på verksamhetstyp. På HVB för ensamkommande och SiS-ungdomshem är känslan av att inte kunna påverka vanligare än på HVB för barn och unga. Exempelvis svarar:

- ⊗ var femte på HVB för ensamkommande barn att hon eller han inte kan vara med och påverka på sitt HVB,
- ⊗ var tredje boende på SiS-ungdomshem att de varken kan vara med och påverka eller att personalen lyssnar på dem.

Var fjärde HVB saknar ett systematiskt arbete med delaktighet

När det kommer till verksamheternas systematiska arbete med delaktighet visar tillsynen olika resultat beroende på vilken verksamhetstyp som granskas.

- ⦿ I stort sett samtliga granskade SiS-ungdomshem arbetar systematiskt med de ungas delaktighet.
- ⦿ På de övriga HVB som granskats saknar däremot nästan var fjärde ett systematiskt arbete med delaktighet.

Övergripande diskussion om rapportens resultat

Sammantaget visar rapporten att de flesta HVB och SiS-ungdomshem erbjuder barn och unga goda möjligheter till delaktighet. Samtidigt känner många av de unga som vistas på hemmen att de inte har möjlighet att påverka.

Enkäten där ungdomarna anger hur de ser på sin delaktighet fylls i anonymt. Den som fyller i enkäten anger varken namn på sig själv eller på den verksamhet som hon eller han vistas på. IVO har därför ingen möjlighet att avgöra om de ungdomar som inte känner sig delaktiga är jämnt spridda över samtliga verksamheter eller om de främst är koncentrerade till ett fåtal av hemmen. IVO kan därmed inte heller avgöra i vilken utsträckning de ungas upplevelse av delaktighet skiljer sig åt mellan de verksamheter IVO bedömer som bra jämfört med de IVO bedömer som mindre bra.

På sätt och vis är det inte så förvånande att de unga upplever sin delaktighet som dålig. Oavsett vilken typ av hem de vistas på har de alla det gemensamt att de befinner sig i en utsatt livssituation. Det finns därför anledning att tro att känslan av delaktighet kan påverkas av mycket mer än de aspekter som IVO granskat i den tillsyn som den här rapporten baseras på.

IVO vill samtidigt poängtera att det är den unge och dennes behov som ska stå i centrum. Huruvida man är delaktig i ett sammanhang eller inte är till stor del en subjektiv uppfattning. Det är därför viktigt att hemmen inte slår sig till ro med att erbjuda delaktighet genom att beta av en på förhand bestämd åtgärdslista. IVO ser positivt på att en stor andel av granskade HVB och SiS-ungdomshem får bra resultat i de områden som myndigheten har granskat. Men för att vården och omsorgen ska bli riktigt bra behöver verksamheterna anstränga sig för att erbjuda var och en av de unga den delaktighet som passar just dennes behov, förmåga och utveckling.

Innehåll

Förord	2
Sammanfattning.....	3
Övergripande diskussion om rapportens resultat	4
Barns och ungas delaktighet	6
De ungas delaktighet undersöks utifrån tre frågeställningar.....	6
Hur IVO bedömer delaktigheten på verksamheterna	6
Hur barnen och de unga själva bedömer sin delaktighet	7
Hur verksamheterna arbetar med delaktighet på en systematisk nivå	7
HVB för barn och unga	8
IVO bedömer delaktigheten som bra på majoriteten av HVB för barn och unga	8
Var tionde på HVB för barn och unga tycker att de inte är delaktiga	9
Var fjärde verksamhet saknar arbetsrutiner för att säkra de ungas delaktighet.....	10
HVB för ensamkommande barn	12
Delaktigheten bedöms vara god på de flesta HVB för ensamkommande barn	12
Var femte på HVB för ensamkommande barn svarar att hon eller han inte kan påverka	14
Många HVB för ensamkommande barn saknar ett systematiskt arbete med delaktighet	16
SiS-ungdomshem	18
Varierande bedömning av ungdomshemmen beroende på vilken aspekt av delaktighet som granskats.....	18
Var tredje på ungdomshem upplever att hon eller han inte får vara delaktig.....	19
Samtliga granskade ungdomshem arbetar systematiskt med delaktighet.....	20
HVB för barn och familj.....	21
IVO bedömer att de flesta HVB för barn och familj ger möjlighet till delaktighet.....	21
Få unga på HVB för barn och familj har besvarat barnenkäten	21
En av fyra verksamheter saknar systematiskt arbete med delaktighet	22
Bakgrund till rapporten, underlag och genomförande ..	23

Barns och ungas delaktighet

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ska varje år inspektera alla hem för vård eller boende (HVB) som tar emot barn och unga. Myndigheten ska också inspektera samtliga särskilda ungdomshem som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS-ungdomshem). Inför 2014 beslutade IVO att fokusera denna tillsyn på barns och ungas delaktighet på sina HVB och ungdomshem. Denna rapport är en sammanställning av resultatet från tillsynen.

Sedan 2014 har antalet HVB för ensamkommande barn ökat stort. Anledning till ökningen är det stora antal ensamkommande barn som sökt asyl i Sverige under 2015. Ökningen har skapat en extraordinär situation för kommunerna och många av de HVB som ska ta emot barnen. I den här rapporten finns dock endast iakttagelser från tillsynen som genomfördes under 2014. I texten kommer det därför inte föras några resonemang kring på vilket sätt ökningen under 2015 påverkat eller förväntas påverka omsorgen av ensamkommande barn.

De ungas delaktighet undersöks utifrån tre frågeställningar

I rapporten kommer barns och ungas delaktighet undersökas utifrån tre frågeställningar. Hur IVO bedömer de ungas delaktighet på den verksamhet de vistas vid, hur de unga själva bedömer sin delaktighet, och ifall granskade verksamheter arbetar med delaktighet systematiskt.

Resultatet presenteras efter fyra verksamhetstyper. Dessa är:

- ⊕ HVB för barn och unga
- ⊕ HVB för ensamkommande barn
- ⊕ HVB för barn och familj
- ⊕ SiS-ungdomshem

I rapportens övergripande kapitel kommer de tre frågeställningarna redovisas för var och en av dessa verksamhetstyper. Nedan presenteras dessa frågeställningar mer detaljerat.

Hur IVO bedömer delaktigheten på verksamheterna

Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer utgått från fem områden för att bedöma delaktigheten på det boende som granskats. För att kunna göra bedömningen samtalar inspektörerna med föreståndaren och personal. Samtliga barn och unga som vistas på boendet erbjuds också möjligheten att samtala med inspektörerna. Till det samlar IVO in och granskar relevant dokumentation från verksamheten.

De fem områdena är:

- ⊕ Får de unga vara delaktiga i hur vården planeras och genomförs?
- ⊕ Känner barnen och ungdomarna till sina genomförandeplaner?

- ⊗ Får barnen och ungdomarna möjlighet att påverka innehållet i verksamheten under vistelsetiden?
- ⊗ Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i verksamheten genom att få nödvändig information om verksamhetens regler och rutiner?
- ⊗ Får barnen och ungdomarna förutsättningar att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare?

Inspektörernas bedömning av dessa områden utgör materialet som används för att besvara frågeställningen om granskade HVB och ungdomshem erbjuder de unga en möjlighet till delaktighet.

Hur barnen och de unga själva bedömer sin delaktighet

I samband med inspektionerna på HVB och SiS-ungdomshem får barnen och ungdomarna möjlighet att fylla i en kort enkät. Två av frågorna i denna enkät rör delaktighet. Dessa två frågor är:

- ⊗ Tycker du att du är delaktig här, det vill säga får vara med och påverka och bestämma?
- ⊗ Tycker du att personalen lyssnar på dina synpunkter och klagomål?

Barnen och ungdomarnas svar på dessa två frågor utgör grunden för rapportens redovisning av hur barnen och de unga själva bedömer sin delaktighet.

Hur verksamheterna arbetar med delaktighet på en systematisk nivå

Efter varje inspektion bedömer IVO ifall verksamheterna arbetar med delaktighet på en mer systematisk nivå. Det vill säga om verksamheten:

- ⊗ I sitt ledningssystem har dokumenterade processer och rutiner som visar hur man ser till barnen och ungdomarnas delaktighet?
- ⊗ Följer upp att de arbetar enligt fastställda rutiner och processer?

Bedömningen av dessa frågor ligger till grund för att besvara rapportens frågeställning ifall verksamheterna arbetar med delaktighet på en systematisk nivå.

HVB för barn och unga

Hem för vård eller boende (HVB) för barn och unga avser ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård och behandling i förening med ett boende. En anledning till placering på HVB för barn och unga kan vara den unges eget beteende. Vården förväntas då komma tillrätta med den unges kriminalitet, missbruk, skolk eller annat destruktivt beteende som är skadligt för den unge själv och för dennes omgivning. Även omsorgsbrist i hemmet kan leda till att den unge placeras på HVB. I november 2014 fanns det 353 HVB för barn och unga.

Resultatet av tillsynen visar att de allra flesta HVB för barn och unga erbjuder bra möjligheter till delaktighet. Det område som sammantaget har störst utvecklingspotential är de ungas möjlighet att påverka innehållet i verksamheten under vistelsetiden.

När de unga själva bedömer sin delaktighet blir resultatet något sämre. Exempelvis tycker mer än var tionde som besvarat enkäten att hon eller han inte kan vara med och påverka på sitt boende. En jämförelse av svaren mellan pojkar och flickor visar att pojkar känner sig mindre delaktiga på verksamheterna.

Till sist visar tillsynen att var fjärde verksamhet helt eller delvis saknar dokumenterade processer och rutiner som visar hur man ser till barnens och ungdomarnas delaktighet.

IVO bedömer delaktigheten som bra på majoriteten av HVB för barn och unga

Sammanfattningsvis bedömer IVO att de allra flesta som bor på HVB för barn och unga erbjuds bra möjligheter till delaktighet under sin vistelse på hemmet. På samtliga granskade områden bedöms åtminstone nio av tio verksamheter tillgodose ungdomarna delaktighet.

Tabell 1. Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer besvarat fem frågor för att bedöma delaktigheten på den granskade verksamheten. Tabellen redovisar hur svaren fördelas över samtliga 205 verksamheter som ingått i underlaget.

FRÅGA	JA	DELVIS/ETT FÅTAL	NEJ
Får barnen och ungdomarna förutsättningar att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare?	98 %	2 %	0 %
Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i verksamheten genom att få nödvändig information om verksamhetens regler och rutiner?	97 %	3 %	0 %
Känner barnen och ungdomarna till sina genomförandeplaner?	94 %	4 %	2 %
Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i hur vården planeras och genomförs	91 %	8 %	0,5 %
Får barnen och ungdomarna möjlighet att påverka innehållet i verksamheten under vistelsetiden?	90 %	10 %	0,5 %

På de HVB där samtliga områden i tabellen ovan granskades så fick tre av fyra verksamheter svaret ja på samtliga. Omvänt var det endast 4 av 205 verksamheter som fick svaret nej på någon av frågorna. På de verksamheter som inte får svaret ja handlar det alltså i högre grad om en utvecklingspotential, att delaktigheten skulle kunna bli ännu bättre, än att barn och ungdomarna inte alls får vara delaktiga.

På var tionde verksamhet är barnen inte delaktiga i planeringen

Även om den generella nivån på delaktighet är god finns det fortfarande många verksamheter som skulle kunna bli bättre. Största utvecklingspotentialen finns kring barnens delaktighet i hur vården planeras och deras möjlighet att påverka innehållet i verksamheten. På bägge områdena bedömer IVO att ungefär var tionde verksamhet skulle kunna förbättra sitt arbete. Hälften av dessa verksamheter har en utvecklingspotential *både* vad gäller barnens delaktighet i hur vården planeras och deras möjlighet att påverka innehållet i verksamheten.

Var tionde på HVB för barn och unga tycker att de inte är delaktiga

I samband med varje genomförd inspektion ges de unga som vistas på hemmet en möjlighet att fylla i en enkät. Två av frågorna i denna enkät behandlar upplevelsen av delaktighet på hemmet. På HVB för barn och unga bevarades enkäten vid 594 tillfällen under 2014.

En majoritet av de barn och ungdomar som fyller i enkäten menar att de får goda möjligheter till att vara delaktiga i sitt boende. Men i jämförelse med IVO:s bedömning av hur verksamheterna tillgodoser de ungas delaktighet är barnen och ungdomarna mer negativa.

Mer än var tionde ung anser att hon eller han inte kan påverka på sitt boende. Mer än var tionde upplever också att personalen inte lyssnar på de synpunkter och klagomål som hon eller han har.

Tabell 2. I samband med inspektionerna på HVB får barnen och ungdomarna möjlighet att fylla i en enkät. Tabellen redovisar hur de unga svarat vid de 594 tillfällen enkäten besvarats på HVB för barn och unga.

ENKÄTFRÅGA	ALDRIG ELLER NÄSTAN ALDRIG	IBLAND	OFTAST ELLER ALLTID
Tycker du att du får vara med och påverka och bestämma?	13 %	25 %	62 %
Tycker du att personalen lyssnar på dina synpunkter och klagomål?	14 %	22 %	63 %

Slår man ihop de bägge frågorna märks också tydligt att en relativt stor andel av barnen och ungdomarna inte känner sig delaktiga i sina boenden:

- ⊕ Endast hälften, 53 procent, menar att de ofta eller alltid får vara med och bestämma *och* att personalen ofta eller alltid lyssnar till deras synpunkter och klagomål.
- ⊕ Nästan var tionde respondent menar tvärtom att de aldrig eller nästan aldrig får vara med och bestämma *och* att personalen dessutom aldrig eller nästan aldrig lyssnar på deras synpunkter och klagomål.

Pojkar upplever oftare att de inte får vara med och påverka

Det finns en viss skillnad mellan hur flickor och pojkar svarat på enkäten. Pojkarna verkar i högre grad uppleva delaktigheten som antingen mycket bra eller mycket dålig. Flickorna väljer däremot oftare att använda svarsalternativet ”ibland” för att beskriva deras möjlighet att påverka och i vilken mån personalen lyssnar på dem.

Andelen som upplever sin delaktighet som mycket hög skiljer sig inte nämnvärt mellan könen. Som nämndes ovan upplever lite drygt hälften av de unga att de ofta eller alltid får vara med och bestämma *och* att personalen ofta eller alltid lyssnar till deras synpunkter och klagomål. Detta gäller såväl flickor som pojkar.

Pojkar upplever däremot i högre grad att deras delaktighet är mycket låg. Tio procent svarar både att de aldrig eller nästan aldrig får vara med och bestämma och att personalen aldrig eller nästan aldrig lyssnar på deras klagomål. Motsvarande siffra bland flickor är sex procent.

De ungas svar kan påverkas av annat än kvaliteten på deras HVB

Det faktum att så många barn och unga upplever att de inte får vara med och påverka på sitt hem är givetvis allvarligt. Bakom procent och andelar finns ett stort antal individer vars upplevelser måste tas på allvar. Ovan presenterar rapporten att 13 procent tycker att de aldrig eller nästan aldrig får vara med och påverka på sitt boende. Det innebär att pojkar och flickor vid 77 tillfällen uppgett att de aldrig får vara med och påverka på deras HVB. Den verkliga siffran är med största sannolikhet större eftersom samtliga barn och unga inte besvarar enkäten.

Samtidigt finns det anledning till att vara försiktig med att dra alltför långt dragna slutsatser om kvaliteten på landets HVB utifrån svaren på enkäten. De barn och unga som besvarar enkäten befinner sig ofta i en mycket utsatt livssituation. Det är svårt att avgöra ifall de unga som är missnöjda särskiljer denna större livssituation från kvaliteten på det HVB hon eller han vistas på. De ungas känsla av att inte få vara med och bestämma kan bero på annat än att de aktuella HVB-verksamheterna gör ett dåligt arbete med att erbjuda delaktighet.

Från svaren i enkäten går det inte att veta vad som ligger bakom de ungas val att delta eller att inte delta. Det skulle exempelvis kunna vara så att de barn och unga som är missnöjda också är mer angelägna att fylla i enkäten och därigenom ge uttryck för sitt missnöje. Det skulle också kunna vara tvärtom. Oavsett vill IVO vara försiktig med att generalisera allt för mycket utifrån siffrorna. Att det är 60 procent av de som svarat på enkäten som upplever att de ofta eller alltid får vara med och bestämma innebär inte nödvändigtvis att 60 procent av samtliga som vistas på HVB för barn och unga tycker likadant.

Var fjärde verksamhet saknar arbetsrutiner för att säkra de ungas delaktighet

För att garantera de ungas delaktighet på sitt HVB ska verksamheterna arbeta med frågan på ett systematiskt vis. Arbetet med delaktighet ska dokumenteras. De rutiner och processer verksamheten använder sig av ska också implementeras och följas upp.

Resultatet av IVO:s tillsyn visar att en majoritet av verksamheterna har delaktighet inkluderat i ledningssystemet.

Tabell 3. Efter genomförd tillsyn bedömer IVO ifall verksamheten arbetar med delaktighet på en systematisk nivå. Tabellen redovisar hur svaren fördelas över samtliga 205 verksamheter som ingått i underlaget.

FRÅGA	JA	DELVIS	NEJ
Har verksamheten i sitt ledningssystem dokumenterade processer och rutiner som visar hur man ser till barnens och ungdomarnas delaktighet?	75 %	11 %	14 %
Följer verksamheten upp att man arbetar enligt fastställda rutiner och processer?	79 %	10 %	11 %

De allra flesta verksamheter, sju av tio, har dessutom både dokument som visar hur man ser till barnens delaktighet och uppföljning på om man arbetar efter fastställda rutiner och processer.

Resultatet innebär samtidigt att relativt många HVB inte arbetar med delaktighet på ett systematiskt sätt. Var fjärde verksamhet har inte eller endast delvis dokument som visar hur man ser till de ungas delaktighet.

Verksamheter som arbetar systematiskt med delaktighet bedöms också vara bättre på att erbjuda delaktighet i praktiken

Att verksamheterna inte bedöms arbeta med delaktighet på systemnivå behöver inte innebära att IVO bedömer att de unga på verksamheten inte får vara delaktiga i praktiken. Sannolikheten att de unga bedöms vara delaktiga i praktiken tycks däremot öka om verksamheten arbetar med delaktighet på en systematisk nivå.

Bland de verksamheter som varken inkluderar delaktighet i sitt ledningssystem eller följer upp fastställda rutiner och processer är det fortfarande ungefär sex av tio som får svaret ja på samtliga frågor i kapitlet om hur IVO bedömer delaktigheten. Det vill säga IVO bedömer att barnen ändå känner till sina genomförandeplaner, känner till verksamhetens regler och rutiner, får möjlighet att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare, och får vara delaktiga såväl i planeringen av hur deras vård ska genomföras och hur innehållet ska se ut under vistesetiden.

Motsvarande siffra på verksamheter som har dokument som ser till delaktighet och följer upp fastställda rutiner och processer är högre. Bland dessa är det istället nio av tio verksamheter som får svaret ja på samtliga frågor under kapitlet om hur IVO bedömer delaktigheten.

HVB för ensamkommande barn

Hem för vård eller boende för ensamkommande barn är verksamheter för barn och unga som kommer till Sverige utan föräldrar eller annan vårdnadshavare. Dessa barn och ungdomar förväntas normalt inte vara i samma behov av behandling som unga på HVB för barn och unga. Däremot behöver de omvårdnad och stöd i sin integration i Sverige.

I november 2014 fanns det 490 HVB för ensamkommande barn. När denna rapport publiceras förväntas det antalet ha ökat kraftigt. Migrationsverket bedömer att mellan 29 000 och 40 000 ensamkommande barn kommer att söka asyl i Sverige under 2015.¹ Vilket kan jämföras med de cirka 7 000 ensamkommande barn som sökte asyl under 2014.² Ökningen har skapat en extraordinär situation för kommunerna och de HVB som ska ta emot ensamkommande barn. Jämfört med den tillsyn som genomfördes 2014 ställer dagens situation andra krav även på IVO som tillsynsmyndighet vad gäller flexibelt och lösningsfokuserat arbetssätt.

Den här rapporten fokuserar däremot endast på tillsynen som genomfördes 2014. Tillsynens resultat visar att de ungas möjlighet till delaktighet är god på en majoritet av granskade HVB för ensamkommande barn. Det största problemområdet som ändå finns handlar om de ungas genomförandeplaner. På var fjärde verksamhet känner inte samtliga unga till sin genomförandeplan.

En stor andel av de unga på HVB för ensamkommande barn som besvarat IVO:s enkät om delaktighet upplever att de inte har möjlighet att påverka och bestämma på sitt boende. Känslan av låg delaktighet är särskilt stor bland de pojkar som besvarat enkäten.

En relativt stor andel av verksamheterna kan inte visa att de arbetar systematiskt med delaktigheten på hemmet. Vart fjärde HVB för ensamkommande barn saknar helt eller delvis dokumentation som visar hur de arbetar med delaktighet i sitt ledningssystem.

Delaktigheten bedöms vara god på de flesta HVB för ensamkommande barn

Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer bedömt graden av delaktighet inom fem områden på den verksamhet som har granskats. Resultatet visar att ungas möjlighet till delaktigheten är god på en majoritet av de granskade hemmen för ensamkommande barn. På nio av tio hem får de unga vara med och påverka hur deras vård planeras och genomförs. På en nästan lika stor andel får de också vara med och påverka även under själva vistelsetiden.

Resultatet av tillsynen visar också att boende på HVB för ensamkommande barn får förutsättning att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare på 93 procent av verksamheterna. Detta innebär en stor förbättring i jämförelse med

¹ Migrationsverket, *Verksamhets- och utgiftsprognos Oktober 2015 (2015-3439)*, s 2.

² Migrationsverket, *Ensamkommande barn*,

<http://www.migrationsinfo.se/migration/sverige/asylsokande/ensamkommande-barn> (22/10 2015)

tillsynen som genomfördes 2011. Då var det endast på 69 procent av verksamheterna som de unga fick möjligheten att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare.³

Tabell 4. Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer besvarat fem frågor för att bedöma delaktigheten på den granskade verksamheten. Tabellen redovisar hur svaren fördelas över samtliga 220 verksamheter som ingått i underlaget.

FRÅGA	JA	DELVIS/ETT FÅTAL	NEJ
Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i verksamheten genom att få nödvändig information om verksamhetens regler och rutiner?	97 %	3 %	0 %
Får barnen och ungdomarna förutsättningar att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare?	93 %	6 %	1 %
Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i hur vården planeras och genomförs?	89 %	10 %	0,5 %
Får barnen och ungdomarna möjlighet att påverka innehållet i verksamheten under vistelsetiden?	85 %	15 %	0,5 %
Känner barnen och ungdomarna till sina genomförandeplaner?	75 %	17 %	8 %

I likhet med HVB för barn och unga är det väldigt sällan HVB för ensamkommande barn inte alls erbjuder de unga delaktighet i de områden som har granskats. Det handlar snarare om att delaktigheten borde kunna bli bättre.

I jämförelse med HVB för barn och unga är däremot utvecklingsbehovet större på HVB för ensamkommande barn. Framförallt när det kommer till de ungas kännedom om deras genomförandeplan.

På många HVB för ensamkommande barn känner de unga inte till sin genomförandeplan

Det område som på ett negativt sätt sticker ut när det kommer till HVB för ensamkommande barn är de ungas kännedom om sin egen genomförandeplan. Genomförandeplanen är ett viktigt verktyg både för verksamheten och för den unge. Alla barn och unga ska känna till den, veta vad den innehåller och hur den ska användas. Ifall den unge inte känner till sin genomförandeplan minskar hennes eller hans möjlighet att vara delaktig i sin egen vård och att förstå vad syftet med vistelsen på hemmet är. Det är därför viktigt att verksamheterna ser till att genomförandeplaner finns och att samtliga unga känner till sin egen.

På 17 procent av verksamheterna är det endast ett fåtal av barnen och ungdomarna som känner till dessa. På 8 procent av ingen av ungdomarna till sina genomförandeplaner.

Även om de ungas kännedom om genomförandeplanerna är låg på en stor andel av verksamheterna finns det en positiv trend. I tillsynen 2011 konstaterade

³ Socialstyrelsen, *Tillsynsrapport 2012 (2012-4-20)*, s 29.

IVO att de unga i 40 procent av HVB för ensamkommande barn inte känner till sin genomförandeplan.⁴

En genomgång av tillsynen visar att de verksamheter som drivs genom entreprenad har svagast resultat när det kommer till de ungas kännedom om deras genomförandeplaner. På fyra av fem verksamheter som drivs genom entreprenad känner inte samtliga barn eller ungdomar till sin genomförandeplan. Motsvarande siffra för verksamheter i offentlig regi är det en av fem. Bland de enskilt bedrivna hemmen är det endast i något enstaka fall som inte alla barn och unga känner till sin genomförandeplan.

Tabell 5. Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer bedömt hur stor andel av de unga som känner till sin genomförandeplan. Tabellen visar hur det sammantagna resultatet skiljer sig beroende på i vilken form verksamheten bedrivs.

ANDEL BARN ELLER UNGDOMAR KÄNNER TILL SIN GENOMFÖRANDEPLAN	ENTREPRENAD	OFFENTLIGT	ENSKILT
Alla eller nästan alla	4	97	24
Ett fåtal	10	18	1
Ingen	7	8	1
Totalt antal verksamheter	21	123	26

Att genomförandeplaner är ett problemområde för många HVB för ensamkommande barn märks också på de åtgärdskrav IVO riktat mot verksamheterna i samband med tillsynen. När dessa åtgärdskrav har handlat om delaktighet är det ofta arbetet med genomförandeplaner som kritiseras. Kritiken går exempelvis ut på att genomförandeplanerna saknar tydliga mål, att de upprättas för sent, att ungdomarna inte känner till deras planer och att verksamhetens samverkan med socialtjänsten brister.

Var femte på HVB för ensamkommande barn svarar att hon eller han inte kan påverka

För att fånga in de ungas perspektiv på sitt boende ger IVO dem möjlighet att fylla i en enkät vid inspektionerna. År 2014 besvarades denna enkät vid 811 tillfällen av unga som bor på HVB för ensamkommande barn. Frågorna i enkäten behandlar bland annat delaktighet. Resultatet visar att ensamkommande barn och unga i relativt liten utsträckning känner att de får vara delaktiga i sitt boende.

Var femte menar att hon eller han aldrig eller nästan aldrig får vara med och påverka och bestämma. Mindre än hälften känner att de oftast eller alltid får vara med och bestämma.

En något högre andel av de unga känner att personalen lyssnar på deras synpunkter och klagomål. Samtidigt är det endast sex av tio som upplever att personalen oftast eller alltid lyssnar på dem.

⁴ Inspektionen för vård och omsorg, *Vad har vi sett? (IVO2013-13)*, s. 34.

Tabell 6. I samband med inspektionerna på HVB får barnen och ungdomarna möjlighet att fylla i en enkät. Tabellen redovisar hur de unga svarat vid de 811 tillfällen enkäten besvarats på HVB för ensamkommande barn.

ENKÄTFRÅGA	ALDRIG ELLER NÄSTAN ALDRIG	IBLAND	OFTAST ELLER ALLTID
Tycker du att du får vara med och påverka och bestämma?	21 %	35 %	44 %
Tycker du att personalen lyssnar på dina synpunkter och klagomål?	13 %	25 %	62 %

Som syns i tabellen ovan menar 21 procent av de som besvarat enkäten på HVB för ensamkommande barn att de aldrig eller nästan aldrig får vara med och bestämma. Detta är en hög andel vid jämförelse med HVB för barn och unga. På de hemmen är motsvarande andel 13 procent.

Pojkar känner sig mindre delaktiga och lyssnade på, särskilt de som bott en längre tid på sitt HVB

Det är en relativt stor skillnad på hur ensamkommande pojkar och flickor upplever delaktigheten på sitt HVB. Kortfattat är pojkarna mer negativa i sina svar. Utifrån svaren verkar det också som att pojkarna blir mer negativa desto längre tid de bor på sitt HVB.

- ⊕ Av 689 pojkar som svarat är det 59 stycken som upplever att de aldrig eller nästan aldrig får vara med och bestämma och att personalen aldrig eller nästan aldrig lyssnar på honom. Det utgör nio procent av alla svar från pojkar på HVB för ensamkommande barn.
- ⊕ Bland de flickor som svarat är det däremot endast 1 av 78 som upplever att de varken får vara med och påverka eller att personalen lyssnar till dem.

Enkätens resultat tyder på att ensamkommande flickor i högre grad känner sig delaktiga på sitt HVB än ensamkommande pojkar. Det betyder däremot inte att de upplever sin delaktighet som god. Endast varannan flicka svarar att de alltid eller nästan alltid får vara med och bestämma på sitt HVB.

Svaren är däremot mer positiva på frågan om personalen lyssnar på dem. Tre av fyra flickor menar att de blir lyssnade på när de har synpunkter eller klagomål.

Tabell 7. I samband med inspektionerna på HVB får barnen och ungdomarna möjlighet att fylla i en enkät. Tabellen visar skillnaden mellan hur pojkar och flickor har besvarat enkäten på HVB för ensamkommande barn. Observera att enkäten endast besvarats av flickor vid 78 tillfällen. För att förenkla jämförelsen mellan könen redovisas flickornas resultat i procent trots det låga antalet svar.

	ALDRIG ELLER NÄSTAN ALDRIG	IBLAND	OFTAST ELLER ALLTID
Tycker du att du får vara med och påverka och bestämma?			
Flickor	18 %	32 %	50 %
Pojkar	21 %	36 %	43 %
Tycker du att personalen lyssnar på dina synpunkter och klagomål?			
Flickor	7 %	21 %	72 %
Pojkar	14 %	26 %	60 %

Även tiden som de unga vistas på sitt HVB verkar ha betydelse hos de som besvarat enkäten. Framförallt bland pojkarna. De pojkar som bott på sitt hem i mer än 12 månader upplever dubbelt så ofta att deras delaktighet är mycket dålig i jämförelse med de som bott på sitt HVB en kortare tid.

- ⊕ Bland de pojkar som vistats på sitt boende i 1-12 månader svarar 7 procent att de aldrig eller nästan aldrig får vara med och bestämma *och* att personalen aldrig eller nästan aldrig lyssnar på deras synpunkter.
- ⊕ Motsvarande siffra bland de pojkar som vistats på sitt boende i mer än 12 månader är 14 procent.

Svårt att avgöra vad som ligger bakom den låga känslan av delaktighet

Som diskuterades i kapitlet för HVB för barn och unga är det inte helt lätt att tolka i vilken grad enkätens resultat speglar kvaliteten på de aktuella verksamheterna. Förutom att det är frivilligt att delta så är det också svårt att veta i vilken utsträckning barnens och ungdomarnas svar om att inte få vara med och bestämma begränsas till kvaliteten på den omsorg HVB-verksamheten erbjuder. Ensamkommande barn och unga som placerats på HVB har ofta en livssituation där deras egen möjlighet till inflytande ofta är begränsad.

Många HVB för ensamkommande barn saknar ett systematiskt arbete med delaktighet

För att garantera de ungas delaktighet på sina HVB ska verksamheterna arbeta med frågan på ett systematiskt vis. Arbetet med delaktighet ska dokumenteras. De rutiner och processer verksamheten använder sig av ska också implementeras och följas upp.

Runt 16 procent av granskade HVB för ensamkommande barn saknar helt dokumentation i sitt ledningssystem som visar hur verksamheten arbetar med delaktighet. Ytterligare 12 procent har endast delvis sådan dokumentation. Sammantaget innebär det att mer än var fjärde verksamhet har en utvecklingspotential i sitt systematiska arbete med delaktighet. På verksamheter som drivs i offentlig regi saknar var tredje dokument i ledningssystemet som visar hur man ser till de ungas delaktighet.

Tabell 8. Efter genomförd tillsyn bedömer IVO ifall verksamheten arbetar med delaktighet på en systematisk nivå. Tabellen redovisar hur svaren fördelas över samtliga 220 verksamheter som ingått i underlaget.

FRÅGA	JA	DELVIS	NEJ
Har verksamheten i sitt ledningssystem dokumenterade processer och rutiner som visar hur man ser till barnens och ungdomarnas delaktighet?	72 %	12 %	16 %
Följer verksamheten upp att man arbetar enligt fastställda rutiner och processer?	75 %	11 %	14 %

Bland de HVB för ensamkommande barn som har dokument som visar hur man ser till delaktighet följer man för det allra mesta även upp sina rutiner och processer. I 94 procent av verksamheterna är så fallet. Totalt sett innebär det att ungefär 70

procent av alla verksamheter i materialet både har dokument som ser till de ungas delaktighet, och följer upp sina rutiner och processer.

Samband mellan systematiskt arbete med delaktighet och IVO:s bedömning av delaktigheten

En verksamhets arbete med delaktighet på systemnivå resulterar inte nödvändigtvis i delaktighet i praktiken. Men tillsynens resultat visar att det ändå ofta finns ett samband. De verksamheter som saknar dokument som visar till barnen och ungdomarnas delaktighet och inte följer upp sina rutiner bedöms också vara sämre på att i praktiken erbjuda barnen och ungdomarna möjlighet till delaktighet i sitt boende.

Bland de verksamheter som varken inkluderar delaktighet i sitt ledningssystem eller följer upp fastställda rutiner och processer är det mindre än fyra av tio som får svaret ja på samtliga frågor under kapitlet om hur IVO bedömer delaktigheten. Det vill säga IVO bedömer att barnen ändå känner till sina genomförandeplaner, känner till verksamhetens regler och rutiner, får möjlighet att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare, och får vara delaktiga såväl i planeringen av hur deras vård ska genomföras och hur innehållet ska se ut under vistesetiden.

Motsvarande siffra för verksamheter som har dokumentation som ser till delaktighet och följer upp fastställda processer är sju av tio.

SiS-ungdomshem

Statens institutionsstyrelse (SiS) är en myndighet som driver särskilda ungdomshem. Dessa ungdomshem bedriver individuellt anpassad tvångsvård och verkställer beslut om ungdomsvård. Till skillnad från övriga HVB har SiS-ungdomshemmen särskilda befogenheter som innebär att ungdomar på dessa hem kan låsas in och hållas kvar med tvång. Placering på SiS-ungdomshem sker därför främst efter en dom från förvaltningsrätten. Orsakerna till en placering på SiS-ungdomshem kan exempelvis vara utagerande beteende, kriminalitet eller missbruk. I november 2014 fanns det 24 SiS-ungdomshem.

Resultatet från tillsynen visar att möjligheten att påverka sin vård bedöms vara låg på relativt många av ungdomshemmen. Samtidigt är ungdomshemmen en speciell typ av verksamhet eftersom behandlingen på dessa verksamheter kan innehålla tvångsåtgärder som har stöd i lag. Detta kan vara en av anledningarna till att delaktigheten bedöms vara lägre.

När det kommer till ungdomarnas kännedom om sina genomförandeplaner och möjligheten till kontakt med socialsekreteraren bedöms delaktigheten däremot vara god på i stort sett samtliga granskade ungdomshem.

Den kritik IVO riktat mot ungdomshemmen i relation till delaktighet handlar främst om hur verksamheterna beslutar och genomför åtgärden att hålla en ungdom i avskildhet.

Ungdomarna som placerats på ungdomshemmen upplever själva sin delaktighet i verksamheten som dålig. Detta gäller både deras möjlighet att påverka och deras upplevelse av om personalen lyssnar på dem.

Slutligen visar tillsynen att nästan alla ungdomshem arbetar med delaktighet på en systematisk nivå. Samtliga granskade ungdomshem förutom ett hade dokumenterade processer och rutiner i sitt ledningssystem som visar hur man ser till barnens och ungdomarnas delaktighet.

Varierande bedömning av ungdomshemmen beroende på vilken aspekt av delaktighet som granskats

Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer i fem områden bedömt delaktigheten på det SiS-ungdomshem som granskats. Ingen av verksamheterna som ingår i materialet bedöms i sin helhet vara dåliga på att erbjuda delaktighet för de unga. Exempelvis får ingen av verksamheterna svaret nej på något av dessa områden. Gällande genomförandeplaner, kunskapen om rutiner och regler och möjligheten att ha kontakt med sin socialsekreterare erbjuder nästan alla verksamheter en bra omsorg.

Tabell 9. Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer besvarat fem frågor för att bedöma delaktigheten på den granskade verksamheten. Tabellen redovisar hur svaren fördelas över de verksamheter som ingått i underlaget.

FRÅGA	TOTALT	JA	DELVIS/ETT FÅTAL	NEJ
Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i verksamheten genom att få nödvändig information om verksamhetens regler och rutiner?	21	21	0	0
Känner barnen och ungdomarna till sina genomförandeplaner?	17	16	1	0
Får barnen och ungdomarna förutsättningar att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare?	18	16	2	0
Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i hur vården planeras och genomförs	21	15	6	0
Får barnen och ungdomarna möjlighet att påverka innehållet i verksamheten under vistelsetiden?	20	10	10	0

På två områden är det relativt många ungdomshem som inte fullt ut erbjuder de unga delaktighet. Det handlar framförallt om möjligheten att påverka innehållet i verksamheten under vistelsen. Men även möjligheten att delta i vårdens planering.

Brister vid åtgärden att hålla en intagen i avskildhet

Den kritik IVO riktar mot SiS-ungdomshemmens arbete med delaktighet handlar främst om hur de beslutar om och genomför åtgärden att hålla en intagen i avskildhet. Av 21 granskade verksamheter fick nästan var fjärde, fem stycken, kritik för detta. Exempel på sådan kritik är att

- ⊗ ungdomar inte ges möjlighet att överklaga beslutet om avskildhet,
- ⊗ ungdomens underskrift saknas i delgivningen av beslut om avskiljning,
- ⊗ anteckning om att samtal skett såväl som samtalets innehåll saknas i dokumentationen,
- ⊗ beslut om avskildhet inte har antecknats i journalen.

Var tredje på ungdomshem upplever att hon eller han inte får vara delaktig

I samband med inspektionerna på SiS-ungdomshemmen får de unga möjlighet att fylla i en kort enkät. Två av frågorna i denna enkät behandlar de ungas delaktighet. Under 2014 besvarades enkäten vid 225 tillfällen av unga som vistas på ungdomshemmen.

Resultatet visar att dessa ungdomar i mycket låg utsträckning känner sig delaktiga. Detta gäller såväl deras möjlighet att påverka på hemmet som upplevelsen av att personalen lyssnar på deras synpunkter.

Endast en tredjedel av de unga menar att de ofta eller alltid får vara med och bestämma på boendet. Fyra av tio menar att de tvärtom aldrig eller nästan aldrig får det.

Resultatet är lika lågt när det kommer till de ungas relation till personalen. Var tredje ung som vistas på SiS-ungdomshem menar att dessa aldrig eller nästan aldrig lyssnar på deras synpunkter.

Tabell 10. I samband med inspektionerna på SiS-ungdomshem får barnen och ungdomarna möjlighet att fylla i en enkät. Tabellen redovisar hur de unga svarat vid de 225 tillfällen enkäten besvarats under 2014.

ENKÄTFRÅGA	ALDRIG ELLER NÄSTAN ALDRIG	IBLAND	OFTAST ELLER ALLTID
Tycker du att du får vara med och påverka och bestämma?	39 %	28 %	33 %
Tycker du att personalen lyssnar på dina synpunkter och klagomål?	36 %	28 %	36 %

På knappt en tredjedel av de besvarade enkäterna svarar den unga aldrig eller nästan aldrig på bägge frågorna i tabellen ovan.

Både pojkar och flickor upplever sin delaktighet som mycket dålig

När det kommer till hur flickor och pojkar besvarar enkäten sticker de unga på SiS-ungdomsboenden ut något jämfört med boende på andra HVB. Den övergripande trenden hos de som besvarar IVO:s enkät är att flickor skattar sin delaktighet som något bättre än pojkar. Detta gäller inte på SiS.

På frågan om möjligheten att påverka på boendet upplever pojkar och flickor situationen likartat. Ungefär var tredje tycker att de oftast eller alltid får den möjligheten.

Flickor upplever däremot i betydligt lägre grad att personalen lyssnar på dem. Endast var fjärde flicka menar att personalen lyssnar på deras synpunkter och klagomål. Av 96 flickor som besvarat enkäten är det så få som sex stycken som svarar det högsta alternativet alltid.

Bland de pojkar som besvarat enkäten upplever 43 procent att personalen alltid eller oftast lyssnar på deras synpunkter.

Samtliga granskade ungdomshem arbetar systematiskt med delaktighet

Tillsynen visar att de granskade SiS-ungdomshemmen är välskötta när det kommer till att ha delaktighet som en del av det systematiska kvalitetsledningssystemet. Av 19 granskade verksamheter har alla förutom en dokumentation som visar hur man ser till arbetet med delaktighet i sitt ledningssystem. Samtliga dessa verksamheter följer också upp arbetet med sina rutiner och processer.

Tabell 11. Efter genomförd tillsyn bedömer IVO ifall verksamheten arbetar med delaktighet på en systematisk nivå. Tabellen redovisar hur svaren fördelas över de verksamheter som ingått i underlaget.

FRÅGA	JA	DELVIS	NEJ
Har verksamheten i sitt ledningssystem dokumenterade processer och rutiner som visar hur man ser till barnens och ungdomarnas delaktighet?*	20	1	0
Följer verksamheten upp att man arbetar enligt fastställda rutiner och processer?	20	1	0

HVB för barn och familj

Hem för vård eller boende (HVB) för barn och familj tar emot barn i förskole- och skolåldern tillsammans med deras vårdnadshavare. Den vanligaste anledningen till att barnen placeras på dessa HVB är att vårdnadshavaren brister i omsorgen. Behandlingen syftar därför till att utreda eller utveckla föräldraförmågan. I november 2014 fanns 50 HVB för barn och familj.

Tillsynens resultat visar att delaktigheten är god på de flesta HVB för barn och familj. Däremot saknar var fjärde ett systematiskt arbete med delaktighet.

IVO bedömer att de flesta HVB för barn och familj ger möjlighet till delaktighet

Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer bedömt graden av delaktighet inom fem områden på det hem som har granskats. Av de 31 verksamheter som ingår i materialet bedöms 23 stycken erbjuda delaktighet på samtliga dessa områden. Ingen av de granskade hemmen fick svaret nej på någon av frågorna.

Tabell 12. Efter genomförd tillsyn har IVO:s inspektörer besvarat fem frågor för att bedöma delaktigheten på den granskade verksamheten. Tabellen redovisar hur svaren fördelas över de verksamheter som ingått i underlaget.

FRÅGA	TOTALT	JA	DELVIS/ETT FÅTAL	NEJ
Får barnen och ungdomarna förutsättningar att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare?	30	28	2	0
Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i verksamheten genom att få nödvändig information om verksamhetens regler och rutiner?	31	28	3	0
Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i hur vården planeras och genomförs	30	26	4	0
Får barnen och ungdomarna möjlighet att påverka innehållet i verksamheten under vistelsetiden?	31	26	5	0
Känner barnen och ungdomarna till sina genomförandeplaner?	18	14	4	0

Få unga på HVB för barn och familj har besvarat barnenkäten

I samband med IVO:s inspektioner av HVB för barn och familj får de unga möjlighet att fylla i en enkät. Enkäten innehåller två frågor där de unga själva får uppskatta hur delaktiga de känner sig på hemmet. Under 2014 besvarades denna enkät endast vid 31 tillfällen på HVB för barn och familj. Det låga antalet innebär att det är svårt att dra några slutsatser. Det resultat som ändå finns visar att de flesta tycker att delaktigheten är bra eller åtminstone ok på hemmet.

Tabell 13. I samband med inspektionerna på HVB får barnen och ungdomarna möjlighet att fylla i en enkät. Tabellen redovisar hur de unga svarat vid de 31 tillfällen enkäten besvarats på HVB för barn och familj.

ENKÄTFRÅGA	ALDRIG ELLER NÄSTAN ALDRIG	IBLAND	OFTAST ELLER ALLTID
Tycker du att du får vara med och påverka och bestämma?	3	8	20
Tycker du att personalen lyssnar på dina synpunkter och klagomål?	4	9	18

En av fyra verksamheter saknar systematiskt arbete med delaktighet

De flesta granskade HVB för barn och familj har dokument som visar hur verksamheten arbetar med de ungas delaktighet. Men det är fortfarande en av fyra verksamheter som helt saknar eller endast delvis har sådana dokument.

Tabell 14. Efter genomförd tillsyn bedömer IVO ifall verksamheten arbetar med delaktighet på en systematisk nivå. Tabellen redovisar hur svaren fördelas över de verksamheter som ingått i underlaget.

FRÅGA	JA	DELVIS	NEJ
Har verksamheten i sitt ledningssystem dokumenterade processer och rutiner som visar hur man ser till barnens och ungdomarnas delaktighet?	22	5	3
Följer verksamheten upp att man arbetar enligt fastställda rutiner och processer?	26	4	1

Av de verksamheter som har dokument som visar hur man ser till barnen och ungdomarnas delaktighet följer samtliga utom en också upp att man arbetar enligt fastställda rutiner och processer. Den verksamheten bedömdes delvis följa upp arbetet.

Bakgrund till rapporten, underlag och genomförande

Syftet med rapporten är att besvara tre frågeställningar utifrån IVO:s tillsyn av Hem för vård eller boende (HVB) för barn och unga, HVB för ensamkommande barn, de särskilda ungdomshem som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS-ungdomshem), och HVB för barn och familj. Frågeställningarna är:

- 1) Hur IVO bedömer de ungas delaktighet på de verksamheter de vistas vid?
- 2) Hur de unga själva bedömer sin delaktighet?
- 3) Om verksamheterna arbetar med delaktighet på en systematisk nivå?

Underlaget för att besvara frågeställningarna kommer från tillsynen av HVB och SiS-ungdomshem. IVO ska enligt 19 § socialtjänstförordningen 2001:937 varje år inspektera alla verksamheter där barn och unga bor. Detta innebär att bland annat alla HVB som tar emot barn och unga och SiS-ungdomshem ska inspekteras. Varje tillsynsobjekt ska inspekteras två gånger per år, varav minst en av inspektionerna ska vara oanmäld.

Rapporten fokuserar på frågor om delaktighet eftersom detta var ett fokusområde för frekvenstillsynen 2014. Fokusområdet granskades främst på IVO:s anmälda inspektioner av verksamheterna.

Underlag frågeställning 1: Hur IVO bedömer delaktigheten på verksamheterna?

Efter genomförd inspektion samlar IVO ihop inspektörens bedömning av den granskade verksamheten genom ett enkätverktyg. Rapportens underlag bygger på en sammanställning av dessa svar på en aggregerad nivå. Följande frågor användes för att besvara frågeställning 1:

- ⊕ Får barnen vara delaktiga i hur vården planeras och genomförs?
- ⊕ Känner barnen och ungdomarna till sina genomförandeplaner?
- ⊕ Får barnen och ungdomarna möjlighet att påverka innehållet i verksamheten under vistelsetiden?
- ⊕ Får barnen och ungdomarna vara delaktiga i verksamheten genom att få nödvändig information om verksamhetens regler och rutiner?
- ⊕ Får barnen och ungdomarna förutsättningar att ha regelbunden kontakt med sin socialsekreterare?

Samtliga frågor besvarades med något av svarsalternativen: Ja – Delvis/Ett fåtal – Nej – Ej bedömt.

Endast bedömningar från anmälda inspektioner ingår i rapportens underlag. Detta eftersom det är på dessa inspektioner som tillsynen har utformats efter 2014 års fokusområde delaktighet.

I tabellen nedan redovisas hur många inspektioner som ingår i materialet för att besvara frågeställning 1.

VERKSAMHETSTYP	ANTAL INSPEKTIONER I UNDERLAGET	TOTALT ANTAL VERKSAMHETER*
HVB barn och unga	205	353
HVB ensamkommande barn	220	490
Statens institutionsstyrelses ungdomshem	21	24
HVB barn och familj	31	50

*Antalet verksamheter 1 november 2014

I kapitlet som behandlar kritik som riktats mot SiS-ungdomshem i samband med åtgärden att hålla en intagen i avskildhet har en genomgång av samtliga beslut som tagits i samband med anmälda inspektioner under 2014 genomförts.

Underlag frågeställning 2: Hur de unga själva bedömer sin delaktighet?

Vid varje inspektion på ett HVB eller SiS-ungdomshem ges barnen och ungdomarna möjlighet att besvara en enkät. Enkäten innehåller följande frågor:

- ⊕ Hur trygg känner du dig här tillsammans med övriga barn/ungdomar?
- ⊕ Hur trygg känner du dig här med personalen?
- ⊕ Tycker du att du får vara delaktig här, det vill säga vara med och påverka och bestämma?
- ⊕ Tycker du att personalen lyssnar på dina synpunkter och klagomål?

De två sista frågorna har använts för att besvara frågeställningen. Frågorna har besvarats med alternativen: Nej, aldrig – Sällan – Ibland – Oftast – Ja, alltid. Enkäten finns på flertalet språk.

Vid inspektionen har inspektören med sig en utskriven version av enkäten. Barnen eller ungdomarna fyller i pappversionen på plats. Därefter personal på IVO in svern i ett enkätverktyg.

Endast enkäter som fyllts i under 2014 har använts till underlaget. Eftersom varje tillsynsobjekt ska inspekteras två gånger per år har en och samma person möjlighet att fylla i enkäten flera gånger per år. Det går därför inte att slå fast exakt hur många som har fyllt i enkäten. Nedan redovisas hur många gånger enkäten har fyllts i under året.

VERKSAMHETSTYP	ANTAL BESVARADE ENKÄTER
HVB barn och unga	594
HVB ensamkommande barn	811
Statens institutionsstyrelses ungdomshem	225
HVB barn och familj	31

Underlag frågeställning 3: Om verksamheterna arbetar med delaktighet på en systematisk nivå?

Efter genomförd inspektion samlar IVO ihop inspektörens bedömning av den granskade verksamheten genom ett enkätverktyg. Rapportens underlag bygger på en sammanställning av dessa svar på en aggregerad nivå. Följande frågor användes för att besvara frågeställning 3:

- ⊕ Har verksamheten i sitt ledningssystem dokumenterade processer och rutiner som visar hur man ser till barnens och ungdomarnas delaktighet?
- ⊕ Följer verksamheten upp att man arbetar enligt fastställda rutiner och processer?

Samtliga frågor besvarades med något av svarsalternativen: Ja – Delvis/Ett fåtal – Nej – Ej bedömt.

Endast bedömningar från anmälda inspektioner ingår i rapportens underlag. Detta eftersom det är på dessa inspektioner som tillsynen har utformats efter 2014 års fokusområde delaktighet.

I tabellen nedan redovisas hur många inspektioner som ingår i materialet för att besvara frågeställning 3.

VERKSAMHETSTYP	ANTAL INSPEKTIONER I UNDERLAGET	TOTALT ANTAL VERKSAMHETER*
HVB barn och unga	205	353
HVB ensamkommande barn	220	490
Statens institutionsstyrelses ungdomshem	21	24
HVB barn och familj	31	50

*Antalet verksamheter 1 november 2014

Delaktighet för barn och unga i samhällets vård
Artikelnr: IVO 2015-102
Utgiven www.ivo.se, december 2015

Inspektionen för vård och omsorg (IVO)
Box 45184, 104 30 Stockholm
Telefon: 010-788 50 00
registrator@ivo.se
www.ivo.se

